УДК 81’271+316.76]:005.336.2

Жигалкіна Ю. М.,
викладач,
Чорноморський національний університет ім. Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна,
e-mail: julia.zhygalkina@gmail.com

ВТОРИННА МОВНА ОСОБИСТІСТЬ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу поняття «вторинна мовна особистість», визначенню складових компонентів вторинної мовної особистості та рівнів їх реалізації у просторі міжкультурної комунікації. Для виконання поставленої мети охарактеризовано специфіку процесу міжкультурної комунікації як основного етапу становлення комунікативно-психологічного феномена вторинної мовної особистості. Також здійснено аналіз базової категорії «мовна особистість» з метою виявлення своєрідності поняття «вторинна мовна особистість». Встановлено, що вторинна мовна особистість репрезентує здатність людини до оволодіння вербально-семантичним кодом іншої мови, тобто іншою мовно-концептуальною картиною світу, у міжкультурному середовищі. Запропоновано вважати складовими вторинної мовної особистості набір компетенцій, необхідних для здійснення вдалої міжкультурної комунікації. Серед них – теоретико-понятійна, мовна, стратегічна та культурологічна компетенції. Визначено, що для успішного обміну інформацією в умовах міжкультурної комунікації має бути залучений увесь спектр компетенцій, які можуть реалізуватися на трьох пізнавальних рівнях – вербально-семантичному, когнітивному та прагматичному. Наголошено на важливості більш ґрунтовного вивчення поняття вторинної мовної особистості у межах лінгвістичного дискурсу. Перспективою дослідження може бути аналіз специфіки формування вторинної мовної особистості на фактичному мовному матеріалі.

Ключові слова: *міжкультурна комунікація; культурний код; мовна особистість; вторинна мовна особистість; теоретико-понятійна компетенція; мовна компетенція; стратегічна компетенція; культурологічна компетенція.*

На сучасному етапі розвитку міжкультурної інтеграції, а, відповідно, і міжкультурної комунікації, надзвичайно важливою є продуктивність процесів зближення етнічних культур внаслідок взаємодії мовних індивідів. Культура, будучи багатоаспектною складовою буття етносу, формує усвідомлення ним своєї внутрішньої єдності, а мова як один із основних інститутів культури визначає характер мисленнєвої діяльності та моделей поведінки індивіда не лише у межах його соціуму, але й також під час встановлення процесу комунікації на рівні взаємодії різних культур. Мовні структури, залучені до процесу такої взаємодії, впливають на сприйняття людиною зовнішнього світу, а також визначають характер взаємодії людини із зовнішнім світом. Відповідно, на етапі становлення, а також реалізації діалогу культур необхідним є визначення характеристик основних гравців міжкультурної комунікації – мовних особистостей, які володіють вербально-понятійним кодом нерідної мови, тобто фактично володіють іншою мовною картиною світу. Саме таких мовних особистостей у сучасному науковому дискурсі визначають за допомогою поняття *вторинна мовна особистість*.

Актуальність статті зумовлена підвищеним інтересом сучасних наукових студій до вторинної мовної особистості як об’єкта дослідження. Однак сьогодні й далі проблемним залишається визначення сутності цього поняття, з’ясування набору характеристик вторинної мовної особистості, необхідних для реалізації вдалого міжкультурного діалогу. Окрім цього, актуальною є проблема визначення рівнів реалізації успішної вторинної мовної особистості у просторі міжкультурної комунікації. З’ясування вищезазначеної проблематики і є метою нашого дослідження.

Сутність поняття *міжкультурна комунікація* визначають фактори розуміння та порозуміння, що, в свою чергу, означає: розуміти чуже і водночас бути зрозумілим, спілкуючись чужою мовою [2, с. 56]. При цьому міжкультурний діалог включає в себе також поняття «культурного багажу», тобто є специфічним процесом комунікації між людьми, які володіють різними культурними кодами на рівні обміну інформацією. Під поняттям *культурний код* розуміємо фіксований в конкретній групі мовців спосіб інтерпретації знаків, тобто спосіб здійснення семіотичних функцій за допомогою знакової системи мови. Мовний код є частиною культурного коду, а сам процес міжкультурної комунікації розглядається як адекватне взаєморозуміння учасників комунікатив-

ного акту, що є приналежними до різних етнічних культур [3, с. 15].

Мова як основний інструмент спілкування дає можливість людині реалізувати свій вербально-поняттєвий потенціал на рівні взаємодії культур. На етапі здійснення міжкультурного діалогу формується специфічний комунікативно-психологічний феномен – вторинна мовна особистість.

Для визначення сутності поняття *вторинна мовна особистість*, умов її формування, а також для подальшого з'ясування специфіки її компонентного наповнення слід звернутися до характеристики базового поняття *мовна особистість*, адже саме включення до понятійної бази лінгвістики категорії мовна особистість спричинило виокреслення поняття *вторинна мовна особистість*.

Необхідність визначення категорії *мовна особистість* з'явилася у 80-х роках минулого століття і була спричинена тенденціями науки до ціннісно-орієнтованих наукових галузей і нової антропоцентричної парадигми [4, с. 65]. Антропоцентрична парадигма визначається як інтегральний підхід до мови, що зумовлює використання в лінгвістичних дослідженнях даних з різних наук, які досліджують зовнішній і внутрішній світ людини [1, с. 12]. Так, наприклад, мовна особистість як об'єкт дослідження розглядалася у психолінгвістиці, лінгводидактиці, лінгвокультурології, семіотиці, когнітивній лінгвістиці, а також комунікативній лінгвістиці.

До вивчення феномена *мовна особистість* із врахуванням культурного потенціалу мовця звертались такі провідні мовознавці, як О. Леонтьєв, В. Виноградов, Р. Будагов, Ю. Караулов, Г. Богін, С. Воркачов., Й. Вейсгербер, Т. Снитко, В. Красик, О. Біляєв, Л. Мацько, Л. Скуратівський, А. Висоцька. Незважаючи на відсутність єдиного загальноприйнятого погляду щодо поняття *мовна особистість*, можна все ж таки стверджувати, що спільним для науковців у розробці науково-обгрунтованого підходу щодо розуміння цього поняття є погляд на мовну особистість, яка репрезентує себе як *homo loquens* (людина, яка використовує мову, створюючи якісний мовленнєвий продукт на основі набутого нею в процесі соціальних відносин комунікативно-культурного багажу).

Значний внесок у дослідження мовної особистості зробив Ю. Караулов. Так, на думку мовознавця, мовна особистість – це особистість, що проявляє себе у мовленнєвій діяльності, має характер, зацікавлення, соціальні та культурні переваги й установки, володіє сукупністю знань та уявлень і являє собою представника певної мовної спільноти. Мовна особистість наділена можливістю створювати та сприймати тексти, що вирізняються ступенем структурно-мовної складності, глибиною та точністю відображення дійсності, а також певною спрямованістю [8, с. 37]. Окрім цього, Ю. Караулов зазначає, що мовна особистість – це узагальнений образ носія культурно-мовних цінностей і комунікативних значень дій, знань і поведінкових реакцій [9, с. 42].

У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Єрмоленко мовна особистість визначається як «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традиції виховання в національній культурі» [6, с. 93].

Мовна поведінка людини, сформована у результаті національного соціально-культурного досвіду, формує комунікативну індивідуальність мовця, а становлення мовної особистості відбувається в просторі рідного мовного середовища [7, с. 363]. Таким чином, мовна особистість розкриває спектр соціальних, психологічних, емоційних, вербальних та інших характеристик у мові, набутих в межах власного соціокультурного середовища.

Очевидним є той факт, що на рівні здійснення міжкультурних інтеграційних процесів, інтеркультурного спілкування змінюється пізнавально-репрезентативна система людини, представлена трьома основними координатами, а саме: дійсність – свідомість – мова. У рідному мовному середовищі домінантним є процес засвоєння мови через дійсність, тоді як у міжкультурному просторі дійсність засвоюється через мову. Сформований у межах рідного комунікативно-культурного простору досвід уже не є достатнім для успішної реалізації мовної особистості на інтеркультурному рівні. Таким чином, у міжкультурної комунікації на основі мовної особистості формується *вторинна мовна особистість*, яка володіє іншою мовною картиною світу, що дає можливість зрозуміти нову культуру [5, с. 12]. Вторинна мовна особистість репрезентує інтегративну якість суб'єкта, який володіє етносоціокультурним статусом, мовним і культурним інформаційним запасом, що реалізується через здатність інтерпретувати мовні і культурні явища [10, с. 6].

В. Фурманова розглядає таку мовну особистість у інтеркультурній комунікації як своєрідний культурний, мовний та національний багаж. Можна стверджувати, що вторинна мовна особистість на етапі міжкультурного спілкування репрезентує національну та культурну індивідуальність комуніканта, його культурний менталітет і спосіб мислення, його погляди на пізнавальні й вербально-значеннєві норми і водночас виявляє здібність людини до засвоєння культурного коду та мовної картини світу носіїв іншої мови [10, с. 8].

Так, на думку Н. Гальскової, вторинна мовна особистість – це сукупність рис людини, які передбачають оволодіння вербально-семантичним кодом іншої мови, тобто мовною картиною світу і концептуальною картиною світу, що дає можливість людині зрозуміти нову для неї соціальну дійсність [5, с. 68]. Отже, фактично йдеться про вторинну мовну особистість як особистість, залучену до концептуальної системи чужого лінгвосоціума.

Процес інтеграції в людські соціальні мужкультурні взаємодії, в яких мовна своєрідність (індивідуальність) є реалізацією набутих культурних та історичних знань, визначає набір обов'язкових

складових вторинної мовної особистості. Ці компоненти становлять собою набір компетенцій, необхідних для продуктивної реалізації інтеркультурного спілкування. Основними компонентами вторинної мовної особистості є:

– *теоретико-понятійна компетенція* (лексична, граматична, фонетична обізнаність вторинної мовної особистості, яка охоплює спектр теоретичних знань про іншу мову);

– *мовна компетенція* (практичне володіння іншою мовою на рівні міжкультурного спілкування);

– *стратегічна компетенція* (дозволяє використовувати іншу мову відповідно до сформованої комунікативної ситуації; складовою стратегічної компетенції є правильна (адекватна) мовна поведінка особистості);

– *культурологічна компетенція* (оволодіння кодом іншої мови, що дозволяє зрозуміти нову соціокультурну дійсність; характеризується здатністю вторинної мовної особистості глибоко проникати у прихований культурний контекст і, відповідно, реагувати на будь-які події і явища, уникаючи стадії інтерпретації певного культурного контексту. Вторинна мовна особистість виконує роль носія чужої мови і культури, успішно й ефективно реалізує міжкультурну комунікацію, трансформує й інтегрує набуту інформацію).

У свою чергу, вищезазначені компетенції вторинної мовної особистості можуть реалізуватися на пізнавальних рівнях, серед яких, наприклад:

– *вербально-семантичний рівень*, який передбачає володіння іншою мовою, націлене на розв'язання міжкультурних комунікативних завдань (залучені теоретико-понятійна, мовна та стратегічна компетенції);

– *когнітивний рівень*, який включає поняття, ідеї, концепти, на базі яких у вторинної мовної особистості формується систематизована іншомовна картина світу (стратегічна та культурологічна компетенції);

– *прагматичний рівень*, який охоплює цілі, інтереси, мотиви і реалізується через мовленнєву діяльність або комунікативно-діяльнісні потреби вторинної мовної особистості (усі вищезазначені компетенції) [8, с. 53].

Отже, мова як основний інструмент спілкування дає вторинній мовній особистості можливість реалізувати свій комунікативний потенціал на рівні взаємодії культур. Аналіз сутності поняття *вторинна мовна особистість*, специфіки його вираження в інтеркультурному мовленні дав змогу виявити основні компоненти такої особистості, представлені набором компетенцій. Серед них – теоретико-понятійна, мовна, стратегічна та культурологічна компетенції. Компетенції можуть реалізуватися на трьох пізнавальних рівнях – вербально-семантичному, когнітивному та прагматичному. Для успішного обміну інформацією в умовах міжкультурної комунікації має бути залучений увесь спектр компетенцій. Саме тому важливим є детальне вивчення реалізації набору компетенцій вторинної мовної особистості у межах лінгвістичного дискурсу. Перспективою дослідження може бути аналіз специфіки формування вторинної мовної особистості на фактичному мовному матеріалі.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н. Д. Логический анализ языка. Культурные концепты / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1991. – 204 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативно лінгвістики. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
3. Верещагин Е. М. Язык и культура / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Наука, 1990. – 250 с.
4. Воркачов С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании текста / С. Г. Воркачов. – М. : Наука, 2001. – С. 64–72.
5. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика : [учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н. Д Гальскова. – М. : «Академия», 2004. – 336 с.
6. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.
7. Карасик В. И. Языковая личность: аспекты изучения / В. И. Карасик // II Междунар. науч. конф. «Язык и культура». – М. : Наука, 2003. – С. 362–363.
8. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 262 с.
9. Караулов Ю. Н. Четыре кита современной лингвистики или о предпосылках включения языковой личности в объект науки о языке. От содержания науки к ее истории / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1986. – С. 33–52.
10. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранного языка : [автореферат диссертации д.пед.наук.] / В. П. Фурманова. – М. : Наука, 1989. – С. 6–8.

Ю. Н. Жигалкина,
Черноморский национальный университет им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ВТОРИЧНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Статья посвящена анализу понятия «вторичная языковая личность», определению составляющих компонентов вторичной языковой личности и уровней их реализации в пространстве межкультурной коммуникации. Для выполнения поставленной цели рассмотрена специфика процесса межкультурной коммуникации как основного этапа становления коммуникативно-психологического феномена вторичной языковой личности. Также осуществлен анализ базовой категории «языковая личность» с целью выявления своеобразия понятия «вторичная языковая личность». Установлено, что вторичная языковая личность

представляет способность человека к овладению вербально-семантическим кодом другого языка, то есть другой культурно-концептуальной картиной мира, в межкультурной среде. Предложено считать составляющими вторичной языковой личности набор компетенций, необходимых для осуществления успешной межкультурной коммуникации. Среди них – теоретико-понятийная, языковая, стратегическая и культурологическая компетенции. Определено, что для успешного обмена информацией в условиях межкультурной коммуникации должен быть привлечен весь спектр компетенций, которые могут реализоваться на трех познавательных уровнях – вербально-семантическом, когнитивном и прагматическом. Подчеркнута важность более подробного изучения понятия вторичной языковой личности в рамках лингвистического дискурса. Песпективой исследования может быть анализ специфики формирования вторичной языковой личности на фактическом языковом материале.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация; культурный код; языковая личность; вторичная языковая личность; теоретико-понятийная компетенция; языковая компетенция; стратегическая компетенция; культурологическая компетенция.

J. M. Zhygalkina,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

SECONDARY LANGUAGE PERSONALITY IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

This article deals with the concept of the secondary language personality, with components of the second language personality and levels of their implementation in the area of the intercultural communication. As the title implies the article describes the specifics of the intercultural communication's process as the main stage of the secondary linguistic personality is becoming. Basic information on the analysis of the linguistic identity's category is to identify the feasibility of use in the conceptual apparatus of secondary language personality's linguistic concept is presented. It is specially noted, that the basic concept differs from secondary language personality. The article gives a valuable information on linguistic identity that reveals the person's ability to identify social, psychological, verbal and other features in the language, which are acquired within their own social and cultural environment. Meanwhile, secondary language personality represents human ability to master the verbal-semantic code of language with different linguistic and conceptual view of the world. It gives the understanding of the new social reality in the space of intercultural communication. It gives a detailed analysis of secondary language personality's components are presented as the set of linguistic identity competencies, that are required for the successful intercultural communication. The theoretical and conceptual, linguistic, strategic and cultural competences belong to them. It is determined that the successful exchange of information in terms of intercultural communication should be involved in the full range of competencies that can be realized on three cognitive levels – verbal-semantic, cognitive and pragmatic. It should be emphasized that the importance of a thorough study of the secondary language personality's concept in the intercultural communication within the scientific linguistic discourse. The article is of interest to furtherstudies of the specific formation of secondary language personality within the actual language material.

Key words: intercultural communication; cultural code; language personality; secondary language personality; theoretical and conceptual competence; language competence; strategic competence; cultural competence.

© Жигалкіна Ю. М., 2017

Дата надходження статті до редколегії 21.02.17